

KRÓNIKA

Földrajzi Értesítő 2003. LII. évf. 1–2. füzet, pp. 131–138.

Búcsú Pécsi Márton akadémikustól (1923–2003)

2003. január 23-án türelemmel viselt, hosszan tartó súlyos betegség után, életének 80. évében elhunyt PÉCSI Márton, a magyar és a nemzetközi földrajztudomány 20. századi történetének meghatározó tudóseyénisége, az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet igazgatói posztját 27 éven át betöltő, kiemelkedő geográfus.

Halálával egy nagy munkabírású, vasakarátú, erős önfegyellemmel rendelkező, kiváló szakembert veszített tudományunk. PÉCSI professzor az elmúlt évtizedekben több területen is olyan szintre emelte a hazai természetföldrajzi kutatásokat, amellyel méltán szerzett nemzetközi hírnevet a magyar geomorfológiai iskolának, a löszkutatásnak és a tematikus mérnök-geológiai térképezésnek.

A budapesti egyetemen tanuló, majd földrajz-történelem szakon középiskolai tanári oklevelet szerző fiatal PÉCSI Márton szakmai fejlődését olyan neves elődök alapozták meg, mint BULLA Béla, KÉZ Andor, MENDŐL Tibor és LÁNG Sándor. Diplomája mellé már 25 évesen

egyetemi doktori címet szerzett fizikai földrajzból és általános földtanból. Oktatói és kutatói rátermettségét mesterei hamar felismerték, így egy év múlva már az ELTE Természetföldrajzi Tanszékének tanársegédjeként kapcsolódott be a geográfia felsőfokú oktatásába, miközben a Felsőoktatási Minisztérium főelőadói posztját is betöltötte.

1952-től pályája végérvényesen a kutatás irányába fordult. A Magyar Tudományos Akadémia intézményhálózatának kialakítása során a BULLA Béla vezetésével megalakuló Földrajztudományi Kutatócsoport tudományos munkatársa, később részleg-, majd osztályvezetője lett. Gyors szakmai fejlődőképességét bizonyította, hogy az 1958-ban megszerzett kandidátusi fokozat után négy évvel, 1962-ben már a földrajztudományok doktora címet ítélte oda neki a Tudományos Minősítő Bizottság, miközben egyetemi docensként oktatási tevékenységet is folytatott az ELTE Természetföldrajzi Tanszékén.

A következő évben vette kezdetét tudományos karrierje: mestere és példaképe, BULLA Béla halála után, alig 40 évesen ő lett az 1963-ban létrehozott Földrajztudományi Kutatóintézet igazgatója, amelyet fokozatosan nemzetközi hírű geográfiai tudományos műhellyé fejlesztett.

PÉCSI Mártont 1965-ben az MTA levelező tagjává, 1976-ban rendes tagjává választotta, emellett hosszabb ideig jelentős tisztségeket töltött be különféle földrajzi és földtudományi szervezetekben, ill. intézményekben. Többek között a Magyar Földrajzi Társaságban (a szervezetnek 1959-től főtitkára, majd társelnöke, 1981-től elnöke, 1989-től haláláig tiszteletbeli elnöke volt), az MTA Föld- és Bányászati Tudományok Osztályán (ahol 1970-től titkárhelyettesként, majd közel másfél

évtizeden át osztályelnök-helyettesként tevékenykedett), elnöke volt az INQUA Magyar Nemzeti Bizottságának és a TIT Országos Földtudományi Választmányának.

Számos földrajzi periodika és kiemelkedő szakkiadvány szerkesztését irányította hosszabb ideig főszerkesztőként (Földrajzi Közlemények), sorozatszerkesztőként (Studies in Geography in Hungary, Földrajzi Monográfiák, Földrajzi Tanulmányok, Magyarország tájföldrajza sorozat), elnöke volt az 1989-ben megjelentetett, egyedülálló szakmai jelentőségű Magyarország Nemzeti Atlasza szerkesztőbizottságának.

PÉCSI professzor igen széles nemzetközi tudományos kapcsolatrendszerrel rendelkezett, kiemelkedő kutatási eredményeit egyaránt elismerték vezető európai és tengerentúli geográfusok. Tudományos teljesítményei alapján joggal választották meg 12 éves időtartamra az INQUA Löszbizottságának elnökévé és a Kárpát-Balkán Geomorfológiai Bizottság alelnökévé. Szakszerkesztőként döntő része volt a nemzetközi együttműködés keretében megalkotott „Az Északi-félteke Paleogeográfiai Atlasza” c. kiadvány elkészítésében, emellett 6 külföldi földrajzi szaklap szerkesztőbizottsága választotta tagjainak sorába.

Közel 6 évtizedet felölelő tudományos életpályája első részében elsősorban geomorfológiai és negyedidőszaki geológiai kérdésekkel foglalkozott. E témakörben végzett vizsgálatai során feltárta a Duna-völgy Kárpát-medencén belüli részének fejlődéstörténetét. Kiemelkedő eredményei voltak a terület felszínalaktani változásainak feltárásában, a negyedidőszaki tektonikus mozgások mértékének geomorfológiai módszerekkel történő meghatározásában. Sokoldalúan és eredményesen vizsgálta a pleisztocén periglaciális folyamatok domborzatformáló és üledékképző hatásait. Nagy figyelmet fordított a folyóteraszok, továbbá a löszök és a lösszerű üledékek litológiai és genetikai típusainak jellemzésére, térképezésére és kronológiai tagolásukra. Kiemelkedő kutatási eredményeket ért el a hegységek elegyengető folyamatainak elemző feltárásában.

PÉCSI akadémikus fiatal korától magas szinten művelte az alkalmazott geomorfológiát. A környezeti problémák világméretű jelentkezésekor az elsők között hívta fel a figyelmet a természet és társadalom sokoldalú és soktényezős funkcionális kapcsolatára, arra az érzékeny egyensúlyra, amelyet az emberi civilizáció büntetlenül nem bonthat meg folyamatosan növekvő gazdasági szükségleteinek kielégítése érdekében, mert a következmények globálisak és katasztrofálisak lesznek. Tudományos életpályája utolsó évtizedeiben egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a földrajzi környezet rendszerelvű értelmezésének szükségességére, és ennek folyományaként a területi kutatások komplexitásának növelésére.

Kiemelkedő szerepe volt PÉCSI professzornak a geomorfológiai térképezés metodikai megújításában. Irányításával számos 1:10 000-es, 1:100 000-es és 1:500 000-es ma. geomorfológiai térkép készült Magyarország különböző területeiről. Ő dolgozta ki nemzetközi felkérés alapján a Kárpát-Balkán térség 1:1 000 000 ma. geomorfológiai térképét, amely nagy sikert aratott számos európai geomorfológiai tudományos rendezvényen és szakfórumokon, és amely alapul szolgált Európa geomorfológiai térképének megszerkesztéséhez. Alapvető érdemei vannak hazánk felszínmozgásos területeinek kármegelőzést szolgáló felmérésében, ill. több városunk építésföldtani térképezésének megindításában.

Új természetföldrajzi és környezetkutatási módszereivel PÉCSI akadémikus nagymértékben elősegítette a geográfia kutatómódszertanának korszerűsödését, döntő mértékben járult hozzá az ökológiai szemléletű táj kutatás, a tájtipológia továbbfejlődéséhez. Úttörő szerepe volt a különböző földrajzi folyamatok, jelenségek térképi ábrázolásának, jelkulcsrendszereinek alkotó jellegű fejlesztésében.

Érdeklődéssel fordult a táj- és környezeti potenciálok meghatározásához kapcsolódó problémák tanulmányozása felé, továbbá a természeti erőforrások feltárása és a környezeti tényezők új szempontú minősítése irányába, amelyek kutatásában egyaránt jelentős eredményeket ért el.

Tudományos eredményeit igen nagy számú publikáció formájában tette közzé. Kiemelkedő szakirodalmi munkásságát jól érzékelteti az a statisztika, amely a Földrajztudományi Kutatóintézet munkatársainak 1951–2000 közötti publikációs tevékenységéről ad áttekintést.

A kutatónkénti összesítés szerint PÉCSI Márton főszerkesztője volt a jelenleg 32. köteténél tartó „Studies in Geography in Hungary” sorozat első 30 kötetének, amelyek közül 15-öt ő maga is szerkesztett; az Elmélet – Módszer – Gyakorlat intézeti sorozat 38 kötetéből pedig 9-nek a szerkesztése fűződik a nevéhez.

A fentiek mellett tudományos munkásságát 8 önálló könyv, 8 egyetemi jegyzet, 20 konferencia-kiadvány, közel 300 magyar és idegen nyelvű könyvfejezet, tanulmány és szakcikk; 150-nél több szakmai útvonalvezető, 30 tematikus térkép fémjelzi (nem említve azt a nagy mennyiségű, többnyire különböző szakhatóságok, minisztériumok, állami és területi szervezetek, települések stb. számára készült szakmai vizsgálati anyagokat, amelyek önálló publikáció formájában sohasem láttak napvilágot és amelyek elkészítésében, ill. készítésük irányításában PÉCSI professzornak orosz-lánrésze volt).

E gazdag tudományos életmű azt bizonyítja, hogy kevés olyan földrajztudós van napjainkban itthon és a világban, akinek nevét olyan széles körben ismerték és oly gyakran idézték, mint PÉCSI Mártonét. A kivételes szellemi termékenységét reprezentáló fenti, mintegy 500 tételt kitevő tudományos mű közül – amelyeket mély tárgyi tudása és világlátottsága ötvözött át – külön kiemelendők a „Pleisztocén szerkezeti talajok”, „A Duna-völgy magyarországi szakaszának kialakulása és fejlődése”, „A löszkeletkezés és löszkronológia” c. könyvei, továbbá az 1:500 000-es ma. „Magyarország geomorfológiai térképe” c. mű, amelynek jelkulcsát az egész világon mintaként használják. Ugyancsak nem maradhat említés nélkül „Az utolsó 100 ezer év föld-, klíma- és élettörténete” c. munkája, amely – a korábban említettekkel együtt – a hazai és külföldi geomorfológusok, geológusok és a rokontudományok művelőinek körében a legismertebb és legtöbbet idézett művek közé tartozik. A tudományos világban a legnagyobb feltűnést mégis a domborzati formák kialakulásáról írt azon munkái keltették, amelyek N. KREBS, W. M. DAWIS, BULLA B., J. BÜDEL, C. TROLL és K. K. MARKOV elméleteinek bírálatán alapultak.

Kimagasló és szerteágazó tudományos eredményeiért PÉCSI professzor életpályája során számos magas kitüntetésben részesült. Közülük is kiemelkedik a Magyar Földrajzi Társaság által adományozott Lóczy Lajos-érem és Kőrösi Csoma Sándor emlékérem; a volt NDK Földrajzi Társaságának Humboldt-emlékérdme, a hazai állami kitüntetések közül a Munka Érdemrend arany fokozata és az Állami-díj és a Széchenyi-díj. 2000-ben pedig elnyerte a Magyarhoni Földtani Társulat legmagasabb kitüntetését, a Szabó József Emlékérmét.

PÉCSI Mártont számos külföldi földrajzi társaság választotta levelező, ill. tiszteleti tagjává (többek között az amerikai, az olasz, az osztrák, a horvát, a müncheni, a bolgár, ill. az egykori csehszlovák és szovjet); külső tagja lett az Osztrák, a Lengyel és a Göttingeni Tudományos Akadémiának, levelező tagjává választotta a Szlovén Tudományos Akadémia. Tiszteleti tagsággal ismerte el kiemelkedő munkásságát a Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina és a Nemzetközi Negyedkorkutató Unió.

Végül szólni kell PÉCSI Mártonról, az emberről. Aki évtizedeken át dolgozott vele, ill. a közvetlen környezetében, folyamatosan tapasztalhatta azt a rendkívüli céltudatosságot, szakmai igényességet, amit egy nagyobb lélegzetű vagy éppen aktuális kutatási feladat elvégzése érdekében – akárcsak magától – minden munkatársától egyfolytában megkövetelt. Nem tűrte az alacsony színvonalú szakmai teljesítményt, a hanyag munkavégzést, az adott feladat leadási határidejének be nem tartását. Ilyen esetekben senki sem számíthatott megértésére. A saját maga elé állított igen magas szakmai- és teljesítmény-elvárásokat kivétel nélkül valamennyi kollégájával szemben minden körülmények között alkalmazta, ami gyakran volt személyi konfliktusok forrása.

Ritkaság, hogy valakinek a lelkivilágát annyira betöltse egyetlen törekvés, mint az övét. Hihetetlen munkabírása idős korában is űzte, hajtotta az „új”, a „még ismeretlen” megtapasztalásának, megismerésének vágya. Világéletében sajnálta azt az időt, amit nem munkával töltött el. Még 70 éves korában is elsőként indult neki az 50 m magas, meredek paksi löszfalnak, ha ekkor már nem elsőként ért is a tetejére. Munkatársaival szembeni – néha már az empátiakészség teljes hiányáig fo-

kozódó – szigorára minden bizonnyal ez az eltökéltség, a földrajztudomány mindennapi – szavait idézve „szerzetesi alázatú” – szolgálatát mindennél fontosabbnak tartó megszállottság lehetett a magyarázat...

Valószínűleg fenti személyiség jegyeiből fakadóan életének utolsó évtizedét részben csalódott emberként élte meg. Kapcsolatrendszere leszűkült, pályatársainak, barátainak és tanítványainak egy részét elvesztette s csak választott tudományának élt. Ám életének utolsó heteiben is adatokat gyűjtve dolgozott, hogy elérje nagy álmát, elkészítse és kiadja a Kárpát-medence környezet-geomorfológiai és -geoökológiai térképét és annak magyarázóját. A sors viszont már erre nem adott neki lehetőséget.

PÉCSI Márton akadémikus tudományos életművét, mint kimagaslóan értékes szellemi örökséget hűen ápolja a magyar geográfusok és geológusok népes tábora és tanítványainak sokasága. Emlékét kegyelettel őrzi a vele közel fél évszázadot eltöltött „szűkebb” szakmai közösség: az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetének valamennyi jelenlegi és volt munkatársa.

(-)

Márton Pécsi (1923–2003)

Academician Márton Pécsi, formerly director of the Geographical Research Institute Hungarian passed away on January 23, 2003.

PÉCSI was graduated from Pázmány Péter (now Eötvös Loránd) University (ELTE), where he started professional career as assistant professor at the Department of Geography in 1949. In 1952 he joined the newly organised Geographical Research Group of Hungarian Academy of Sciences (HAS), which was converted to Institute in 1967 and worked as head of department of physical geography, director (1963–90), research professor (from 1991). He became candidate of sciences (1958), doctor of sciences (1962), corresponding member of HAS (1965), regular member (1976), vice-chairman of X Section of HAS (Earth and Mining Sciences). PÉCSI lectured at ELTE (honorary professor in 1966), Budapest Technical University, Miskolc University of Heavy Industry.

Hungarian Geographical Society (HGS) elected him secretary-general (1958–63), president (1981–89) and honorary president (1989). He was editor of Geographical Review, periodical of the Society (1958–88).

Pécsi was a representative of Hungarian geographical thought, a disciple of professors Béla BULLA, Tibor MENDÖL, Sándor Láng and Jenő CHOLNOKY. His scientific interest embraced geomorphology in general and Quaternary landform evolution in particular. Main topics studied by him or under his guidance included the evolution history of the Hungarian section of the Danube Valley with a special reference to terrace formation; Pleistocene development in the Carpathian Basin; lithological and genetic types, characteristics and chronological subdivision of loess and loess-like deposits, geomorphological mapping at different scales; geomorphological surfaces in middle mountain environment. In the second part of his career his interest turned to theoretical and methodological problems of investigations into geographical environment and synthesis of research achievements. The latter were epitomised in volumes *Negyedkor és löszkutatás* (Quaternary and Loess Research, 1993, in Hungarian, with an extensive summary in English), *Szerkezeti és vázталajképződés Magyarországon* (Effect of the Quaternary periglacial processes on the relief and the structural soil formation in Hungary, 1997, in Hungarian, with a summary in English), *Landform Evolution Studies in Hungary* (1999). The series introducing landscapes of Hungary in (seven) volumes under his editorship is of basic importance. PÉCSI published more than 40 books (some of them with co-authors) and authored ca 600 contributions; about one third of them have been available in English, German or Russian.

Pécsi's activities as an organiser and manager in international science were far-reaching. He was president of the Commission on Loess of the International Quaternary Association (INQUA) between 1977 and 1991, worked in the Subcommission on European Stratigraphy of IGU and acted as vice-president of the Carpatho-Balkan Geomorphological Commission. He was one of the editors-in-chief of the Atlas of Paleoclimates and Paleoenvironments of the Northern Hemisphere (Late Pleistocene–Holocene) published in international co-operation (1992).

In Hungary Pécsi led the editorial board preparing the second edition of the National Atlas of Hungary (1989) and complementary folios to the Atlas (1992–95).

Pécsi's life-work was acknowledged by awards of high prestige. He received Állami Díj (State Prize, 1975), mainly for the geomorphological map of the Carpathian Basin published in the Atlas of Danubian Countries and Széchenyi Prize for the National Atlas of Hungary (1990). He was corresponding member of the Austrian, Göttingen (FRG), Polish, Slovenian academies of sciences, honorary member of Deutsche Akademie der Naturforscher Leopoldina. Pécsi was entitled Alexander Csoma de Kőrös Medal and Lóczy Medal by the HGS. The geographical societies of Austria, Bavaria, Bulgaria, Croatia, Italy, Russia and the USA elected him as their corresponding member.

As it reads in an official obituary of the HAS, Márton Pécsi's death is a serious loss of the international and Hungarian communities of geographers.

(–)

Búcsú Reményi Miklósnétól

¹Tisztelt gyászoló közönség! Rokonok, barátok, kollégák!

Olyan ember temetésére gyűltünk ma itt össze, akit szinte mindenki szeretett, aki ismerte őt. Talán ugyanazzal a szeretettel, amely belőle is áradt az emberek irányába.

Reményi Magda alig hetven évet élt. Az itt jelen lévő barátok és kollégák életének különböző korszakaiban töltöttek vele több-kevesebb időt, voltak vele szorosabb vagy kevésbé szoros kapcsolatban.

Magdát igen sokan ismerték. És minél közelebről ismerték, annál inkább értékelték őt. Szólt ez tudásának, de ismeretes, hogy csupán ezért aligha kedveljük egymást. Elsősorban emberi tulajdonságai, tartása, másokhoz való viszonya tette őt szeretetre méltóvá.

Szakmai rátermettsége már akkor megnyilvánult, amikor még fizikus ösztöndíjas diákként Szverdlovszkban professzorával, az egyetem rektorával publikált közös cikket. A Szovjetunióból hazatérve a Csepeli Vas- és Fémművek röntgenlaboratóriumában helyezkedett el. Második munkahelye az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet (OMMI) volt, ahol a fiziko-kémiai osztály vezető-helyettese és egyben az ásványtani vizsgálatokat végző csoport vezetője volt.

Az OMMI-ből az 1970-es évek végén került az MTA Földrajztudományi Kutató Intézetbe, ahol a talajvizsgáló laboratóriumban dolgozott tudományos főmunkatársként, egészen nyugdíjba vonulásáig. Hogy az agyagásványok röntgenes diagnosztikája területén is kiváló szakember volt, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a földtudományokban jártas kollégák figyelmét is fel tudta hívni olyan szakmai vonatkozásokra, amelyeknek nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget.

¹ BASSA LÁSZLÓ búcsúbeszéde a 70. életévében elhunyt kolléganőnk temetésén. Elhangzott 2002. szept. 11-én a Lőrinci Temetőben.